

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.137

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.6.30>**БУЛКО Л.О., ЧЕРВ'ЯК О.О., МИШАНИЧ А.В.****МЕДІАЦІЯ ПРИ УКЛАДАННІ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ****MEDIATION IN CONCLUDING A RECONCILIATION AGREEMENT
IN THE CRIMINAL PROCESS**

Стаття присвячена дослідженню актуального питання процедури медіації під час укладення угоди про примирення в кримінальному процесі. Актуальність такого розгляду детермінована прийняттям Закону України «Про медіацію».

Автори цитують відповідні положення Закону України «Про медіацію», де визначено, що медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Авторами також робиться посилання на Рекомендацію № R (99) 19 Комітету Міністрів державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах, прийняту Комітетом Міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 р., Резолюцію Ради із соціальних та економічних питань ООН від 24 липня 2002 р., а також практику Європейського суду з прав людини щодо можливості й важливості укладення угоди про примирення в кримінальному процесі.

У роботі визначено мету медіації, яку автори розуміють як досягнення примирення між потерпілим і правопорушником, усвідомлення правопорушником наслідків своєї протиправної поведінки й відшкодування заподіяної шкоди.

Особливу увагу в розвідці звернено на існування ч. 1 ст. 469 Кримінального процесуального кодексу України, в котрій вказано, що до угоди про примирення можна залучати також інших осіб, за винятком осіб, які вказані в статті. Автори тлумачать термін «інша особа» як такий, до якого можна ввести й поняття «медіатор», однак, з позиції авторів, залишається незрозумілим, чому після прийняття Закону України «Про медіацію» статтю не було доповнено інформацією щодо медіатора.

У роботі розглянуто вдалий іноземний досвід, стверджується, що нині програми примирення успішно діють у Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Німеччині, Франції. Із цього факту висловлено переваги медіації, які свідчать про перспективність процедури.

Водночас авторами вказана позиція щодо неготовності українців використовувати процедури медіації, насамперед через необізнаність про них, а також достатньо високі ціни на процедуру.

© БУЛКО Л.О. – студентка 3 курсу факультету прокуратури (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

© ЧЕРВ'ЯК О.О. – студентка 3 курсу факультету прокуратури (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

© МИШАНИЧ А.В. – студентка 3 курсу факультету прокуратури (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

У висновку автори пропонують удосконалити норми Кримінального процесуального кодексу щодо укладення угоди про примирення із залученням медіаторів, а також вказують сподівання, що така процедура з часом стане доступною для кожного українця.

Ключові слова: *медіація, посередництво, угода про примирення, незалежний посередник, Закон України «Про медіацію».*

The article is devoted to the study of the topical issue of the mediation procedure in concluding a conciliation agreement in criminal proceedings. The urgency of such consideration is determined by the adoption of the Law of Ukraine “On Mediation”.

The authors cite the relevant provisions of the Law of Ukraine “On Mediation”, which states that mediation is an extrajudicial voluntary, confidential, structured procedure in which the parties with the help of a mediator (mediators) try to prevent or resolve conflict (dispute) through negotiations.

The authors also refer to Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member states of the Council interested in organizing mediation in criminal matters, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 15 September 1999, UN Resolution of 24 July 1999 on social and economic issues. 2002, as well as the case law of the European Court of Human Rights on the possibility and importance of concluding a conciliation agreement in criminal proceedings.

The article defines the purpose of mediation, which the authors understand as achieving reconciliation between the victim and the offender, awareness of the offender of the consequences of their illegal behavior and compensation for damage.

Particular attention in the article is paid to the existence of Part 1 p. 469 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which states that the conciliation agreement may also involve other persons, except those specified in the article. The authors interpret the term “other person” as one that includes the mediator, however, from the authors’ point of view, it remains unclear why this article was not supplemented with information about the mediator after the adoption of the Law of Ukraine “On Mediation”.

The article considers successful foreign experience, it is stated that today reconciliation programs are successfully operating in Norway, Finland, Great Britain, Austria, Germany, France. From this fact, the benefits of mediation are expressed, which indicate the viability of this procedure.

At the same time, the authors expressed the position that Ukrainians are unwilling to use mediation procedures, primarily due to ignorance of them, as well as rather high prices for this procedure.

In conclusion, the authors propose to improve the CPC’s rules on concluding a conciliation agreement with the involvement of mediators, and hope that this procedure will eventually become available to every Ukrainian.

Key words: *mediation, mediation, conciliation agreement, independent mediator, Law of Ukraine “On Mediation”.*

Вступ. Відновне правосуддя в різних його аспектах починає набувати особливого значення й в Україні, в той час, як для багатьох держав світу така тенденція вже не є новинкою. Одним із його проявів є медіація як процедура примирення потерпілого й обвинуваченого в кримінальному правопорушенні. З прийняттям у листопаді 2021 року Закону України «Про медіацію» питання застосування медіативних процедур саме в кримінальному процесі актуалізувалося. Попри внесення законом змін до багатьох процесуальних законів, чинний Кримінальний процесуальний кодекс і досі не містить згадки про медіацію як таку.

Постановка завдання. Необхідно у зв’язку з нещодавнім прийняттям довгоочікуваного науковою спільнотою Закону України «Про медіацію» дослідити можливість залучення медіатора під час укладення угоди про примирення в кримінальному процесі.

Стан дослідженості проблеми. Питанню медіації в кримінальному процесі присвятили свої роботи І.В. Басиста, П.Д. Денисюк, О.М. Іщенко, А.В. Лапкін, М.В. Сіроткіна, З.Д. Смітійко й інші, однак натепер після прийняття закону, який врегульовує питання медіації, майже не існує новітніх наукових праць щодо такого проблемного питання.

Результати дослідження. Про доцільність прийняття Закону України, який би врегулював питання медіації, у науковій спільноті висловлювалися достатньо часто останніми

десятиліттями. Це й не дивно, адже в багатьох прогресивних державах подібний закон давно прийнятий і працює. Лише нещодавно набув чинності Закон України «Про медіацію», який став важливим кроком у впровадження такої процедури в правовий простір України. Пунктом 4 частини 1 статті 1 «Про медіацію» визначено, що медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

У частині 1 статті 3 Закону також визначено, що його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та в кримінальних провадженнях із метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [1]. Тобто новелою правового регулювання став той факт, що в самому законі визначено, що медіація може відбуватися і в кримінальному процесі, однак жодних особливостей щодо цього Закон не деталізує. Перехідними положеннями Закону доповнено норми багатьох процесуальних законів, однак до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) змін внесено не було. Тобто спостерігаємо певну двояку картину, адже, з одного боку, дійсно, медіація відповідно до нещодавно прийнятого закону може відбуватися в кримінальному процесі, однак прямо про це процесуальний закон не говорить.

У Рекомендації N R (99) 19 Комітету Міністрів державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах, прийнятій Комітетом Міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 року, медіація в кримінальних справах визначається як процес, де жертві й правопорушнику надаються можливості в разі їхньої згоди брати активну участь за допомогою нейтральної третьої сторони (медіатора) у розв'язанні питань, пов'язаних зі скоєним злочином [2].

Резолюція Ради із соціальних та економічних питань ООН від 24 липня 2002 року рекомендує всім державам розробляти й впроваджувати програми примирення в національне кримінальне судочинство. Нині в більшості країн Європи медіація як інструмент відновного підходу наявна в практиці роботи з кримінальними ситуаціями й має законодавчу підтримку. Україна перебуває на етапі формування вітчизняної моделі відновного правосуддя. Реалізацію програм примирення вперше в Україні з 2002 року розпочав Український Центр Порозуміння в Києві [3, с. 298]. Тобто у світлі визнання впливовими міжнародними організаціями важливості й необхідності медіації в кримінальному процесі не варто заперечувати той факт, що така примирна процедура повинна існувати й в Україні.

Слід відзначити, що Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) із приводу укладення угод у кримінальному провадженні зазначив, що існування спрощених процедур не суперечить Конвенції з прав людини й практиці ЄСПЛ. Зокрема, у справі «Ніколов проти Болгарії» ЄСПЛ зазначив, що застосування спрощеної процедури на підставі угоди про визнання винуватості й ізгалом спрощення процедур на підставі Рекомендації № К (87)18, безперечно, має переваги для обвинуваченого й правосуддя, адже скорочує тривалість кримінального провадження, оперативно визнаючи винуватість особи й міру її відповідальності, крім того, спрощує розв'язання питань цивільної відповідальності й відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням [4, с. 310]. Тож, як вбачається, навіть ЄСПЛ визначає, що укладення угоди взаємокорисне для сторін, а також процес може бути максимально швидким, вдалим та якісним, якщо залучити посередника.

Якщо ми говоримо про мету медіації, то слід сказати, що медіація має на меті досягнення примирення між потерпілим і правопорушником, усвідомлення правопорушником наслідків своєї протиправної поведінки й відшкодування заподіяної шкоди. Водночас вона дає змогу потерпілому проговорити перед правопорушником свої переживання, тим самим зменшити психологічну напругу, повернути почуття вповненості й позбутись страху [5, с. 131]. Тобто така примирна процедура не обмежується лише своєю процесуальною значущістю, вона ще й має важливу соціальну роль.

Яким же чином ми можемо стверджувати, що КПК дає можливість залучати медіатора в порядку Закону України «Про медіацію»? У частині 1 статті 469 КПК України зазначено, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погоженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) [6]. Зі словосполучки «інша особа», яка, до речі, надалі в КПК не розтлумачується, можна зробити висновок, що й медіатор входить у таку категорію, однак залишається незрозумілим, чому після прийняття Закону України «Про медіацію» статтю не було доповнено інформацією щодо медіатора.

Деякі науковці висловлюють позиції щодо того, що медіатором можуть бути не тільки професійні медіатори. Наприклад, А.В. Лапкін вважає доцільним проведення медіації за допомогою прокурора. Він переконаний, що прокурори можуть успішно проводити примирення потерпілого й правопорушника самостійно, без залучення будь-яких інших осіб. Така думка ґрунтується на твердженні, що в разі проведення процедури примирення сторін прокурор не виступає на боці жодної сторони, оскільки принцип публічності унеможливує його особисту зацікавленість у справі [7, с. 6–7]. З такою думкою не можна погодитись. Адже медіатор має бути незалежним і жодним чином не пов'язаним із функцією державного обвинувачення тощо.

Однією з наявних проблем натеper є невиконання умов укладеної угоди. Варто звернутися до Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11 грудня 2015 року № 13, де вказано, що відповідно до частини 1 статті 476 КПК України в разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор, відповідно, мають право в межах встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку.

Суд, здійснюючи розгляд таких клопотань, має чітко відмежовувати невиконання угоди (частина 1 статті 476 КПК України), яке тягне за собою скасування вироку, постановленого на підставі угоди, від умисного невиконання угоди (частина 5 статті 476 КПК України), яке окрім скасування вироку є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності за статтею 389-1 Кримінального кодексу України [8]. Тобто можна стверджувати, що поряд із важливістю медіації можуть виникати й певні проблеми: якщо зростатиме кількість угод про примирення, то значна частка з них все ж залишиться невиконаною.

Якщо розглядати вдалий іноземний досвід, то натеper програми примирення успішно діють у Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Німеччині, Франції та закріплені на рівні національного законодавства. Так, в одному з регіонів Великобританії на медіацію направляють щорічно близько 1 500 справ. За результатами опитування, 76% жертв і 92% правопорушників були задоволені медіацією. У Шотландії прокурори можуть займатися справою лише тоді, коли медіація вже закінчена [9, с. 315].

Наявність такого позитивного досвіду зумовлює необхідність висловлення переваг медіації під час вирішення кримінальних справ, які були розглянуті О.М. Іщенко, а саме медіація:

- 1) сприятиме гуманізації правової системи, кримінальної політики;
- 2) спростить і прискорить процес вирішення кримінальних справ;
- 3) зніме соціальну напругу між обвинуваченим і потерпілим;
- 4) підвищить рівень довіри до судових органів, дасть можливість зменшити навантаження на суд;
- 5) сприятиме забезпеченню прав і законних інтересів потерпілого й правопорушника, адже потерпілий матиме можливість отримати реальну компенсацію завданої шкоди;
- 6) сприятиме реалізації принципу економії процесуальних засобів під час вирішення кримінально-правових конфліктів [10, с. 128].

Загалом із позицією про важливість і перспективність медіації під час укладення угоди про примирення можна цілком погодитись. Слід зазначити, що прийняття Закону України «Про медіацію» однозначно пришвидшить процеси залучення медіаторів, однак усе ж такі процедури будуть пов'язані з рядом труднощів, про деякі з яких уже зазначалося. Однак ще однією проблемою виступає неготовність українського суспільства до медіації, у більшості випадків під час укладення угоди про примирення сторони вже заздалегідь до цього готові й усвідомлюють сутність процедури, водночас часто такі угоди укладаються щодо кримінальних правопорушень, які не вартують захмарних для пересічного українця цін на медіаційні процедури. Так, натеper процедури медіації можна визнати досить дорогавартісними, а тому не кожен українець може собі їх дозволити. Залишається очікувати, що з нормативним урегулюванням питання та розповсюдженням попиту на медіацію цінова політика стане більш доступною.

Висновок. Отже, з прийняттям Закону України «Про медіацію» не залишається сумніву в тому, що така процедура, тобто залучення третьої незалежної сторони, яка покликана допомогти сторонам примиритися, буде відбуватися, зокрема, і в кримінальному процесі під час укладення угоди про примирення між сторонами. З огляду на це необхідним видається доповнити частину 1 статті 469 КПК словами «або із залученням медіатора». У такому випадку матимемо однозначне тлумачення можливості залучення медіатора до такої процедури. Крім цього, натеper необхідною є

політика щодо ознайомлення населення з можливістю залучення медіатора, адже зі зростанням попиту на таку процедуру можливо домогтися того, щоб вона стала доступною для кожного українця.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 16.01.2022).
2. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах : Міжнародний документ від 15 вересня 1999 р. № R(99)19. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 16.01.2022).
3. Басиста І.В. Прогалини чинного КПК щодо унормування кримінальних проваджень на підставі угоди. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Випуск 4. С. 297–309.
4. Денисюк П.Д. Медіація в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Випуск 64. С. 308–312.
5. Смітєнко З.Д. Медіація як кримінально-процесуальна категорія та її застосування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 4. С. 130–139.
6. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.01.2022).
7. Лапкін А.В. Участь прокурора в кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/62776/58260> (дата звернення: 16.01.2022).
8. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод : Постанова Вишого спеціалізованого суду від 11 грудня 2015 р. № 13 / Вищий спеціалізований суд. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text> (дата звернення: 16.01.2022).
9. Сіроткіна М.В. Право на компроміс у кримінальному процесі України : теорія і практика : Монографія. Київ : Талком, 2020. 432 с.
10. Іщенко О.М. Медіація в кримінальному процесі: зарубіжний досвід та перспективи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 39 (2). С. 126–129.

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.6.31>

МОСЮК К.В., КАРАСЬОВА О.А.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА-БІОЛОГА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

LEGAL STATUS OF A FORENSIC BIOLOGIST DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

У статті розкритий правовий статус судового експерта-біолога під час досудового розслідування. Доведено, що це сукупність правових елементів, які характеризують місце, роль і компетенцію експерта-біолога в юридичному процесі. Оскільки сліди біологічного походження є вагомими та досить поширеними речовими доказами у кримінальних провадженнях про вбивства, нанесення тяжких

© МОСЮК К.В. – завідувач сектору (Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

© КАРАСЬОВА О.А. – судовий експерт (Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)